

Тыва Республиканың Өөредилге болгаш эртем яамызы
Муниципалдыг бюджеттен хандырылгалыг ниити өөредилге чери
“Ак-Чыраа ниити билиг ортумак школазы”

ШМК-ның хуралынга көргөн
Протокол № 1
“29” август 2023
Тырык /Тырык А.А./

“Чөпшээрешкен”
Директорнуң өөредилге
талазы-биле оралакчызы
Тумат /Тумат Д-Х.О./

КАЛЕНДАРЬ-ТЕМАЛЫГ ПЛАННААШКЫН

Тыва дыл

Класс: 6

Өөредилге номунун автору, ады, үндүргөн чылы: Е.М. Куулар, Т.Б. Оюн, Ч.А. Сарыглар.-
Кызыл: Национал школа хөгжүдөр институт, 2022

Программаның ады Өөредилге ному РФ-тин ӨФКС-тин негелделеринге дүүштүр ортумак
ниити өөредилге черлериниң 5—11 класстарынга тыва дылдың чижек программазынга
дүүштүр кылдынган.

Өөредилге планы-биле

Ниити шагы – 64 шак;

Неделяда – 2 шак

Тыва дыл, чогаал башкызы
Тырык А.А. ажылдап кылган.
Категориязы: дээди

2023-2024 өөредилге чылы

Тайылбыр бижик

6-гы класска тыва дылды өөредир программа РФ-тиң ӨФКС-тиң негелделеринге дүүштүр ортумак ниити өөредилге черлериниң 5—11 класстарына тыва дылдың чижек программасына дүүштүр кылдырган.

Амгы үеде тыва дыл Тыва Республиканың күрүне дылы болбушаан, тыва чоннуң төрөөн дылы бооп чоруур. Өреникчилерни дылга өөредири оларның долгандыр турар бойдуска болгаш ниитилелге хамаарылгазын база үзел-бодалдарын хевирлээр. Оон аңгыда төрөөн дыл эртеми уругларның логиктиг боданыышкынын, дыл-домаан сайзырадыр.

Өөредилге программасы болгаш өөредилге номнары өреникчилерге теоретиктиг, практиктиг билиглерни дам-чыдарының кол прин-циптери, методтары, аргалары-биле харылзаалыг. Тыва дыл кичээлдеринге хереглээр сөзүглелдер, өөредилге номнарында бердинген мерге-жилгелерниң сөзүглелдери чечен чогаалдардан алдынгылаан.

5-9 класстарга төрөөн дыл курузу 5 класска өөренип эрткен чүүлдерниң дорт уланчызы болур. Ынчангаш башкы өреникчилерниң мурнуку класстарга төрөөн дылга чүнү эрткенин, кандыг мергежилдер болгаш чаңчылдар чедип алганын эки билир ужурлуг.

6-гы класска төрөөн (тыва) дылды өөредириниң сорулгалары:

- Иштики сагыш-сеткили аажок байлак, бедик мөзү-бүдүштүг база бот-медерели бедик, Россияга, ооң иштинде төрөөн Тывазына, бодунуң чуртунга бердинген, шынчы; төрөөн тыва дылына ынак болгаш ону эки билир, хүндүлээр хамаатыны кижизидери;
- төрөөн дылын культураның болуушкуну кылдыр медереп хүлээп ап, ону чугаа чорударының, амыдыралдың аңгы-аңгы адырларына билиг, дуржулга чедип алырының болгаш ниитилелде тургустунган мораль-этиктиг негелделерин, дылдың эстетиктиг үнезин медереп билириниң кол аргазы кылдыр хүлээп алыры;
- тыва дылды хүн бүрүде амыдыралдың болгаш өөредилгениң ажыл-чорудулгазында ажыглаар аргаларның бирээзи кылдыр хүлээп алыры; кижилер аразында харылзаа тударының кол аргазы кылдыр ажыглаары, өөредилгениң бүгү талалыг кылдыныгларын шиңгээдип алырына (ажыл-чорудулганың сорулгаларын тургузуп, оларны планнап, чугаага хамаарыштыр бот-хыналданы болгаш бот-эдилгени кылыр; чугула медээ бээр аргаларны ажыглаар; библиографтыг дилээшкиннерни кылып билир, словарьлар, энциклопедиялардан болгаш өске-даа бижимел барымдаалардан, массалыг медээ чепсектеринден болгаш Интернет четкизинден тыва дылда херек медээлерни, сөзүглелдерни тып, ушта бижип, эде тургузуп билир дээш о.ө.) ужур-дузалыг чугула дыл болуп турарын билиндирери;

Бот-тускайлаң түңнелдер:

- кижиниң интеллектуалдыг болгаш чогаадыкчы салым-чаяанын база мөзү-бүдүш шынарларын сайзырадырынга төрөөн дылының чугулазын медресеп билири, уругларның билиг чедип алырынга ук дылдың ужур-утказын тодарадып, ону тыва чоннуң ыдыктыг, үнелиг эртинелериниң бирээзи деп билири;
- тыва дылдың эстетиктиг үнезин медресеп билири; төрөөн дылынга ынак болгаш ону хүндүлөп, ол дээш чоргаарланыры; ону национал культураның кезээ кылдыр билип, арыг эдилээри;
- дылдың байлак сөс курлавырын болгаш грамматиктиг аргаларын бодунуң бодалдарын болгаш сагыш-сеткилин хостуг илередирде четче ажыглап шыдаары; бодунуң чугаа-домаан хайгаарап, сайзырадып, экижидеринче чүткүлдүг болуру.

Метапредметтиг түңнелдер:

1) Чугаа чорудулгазының бүгү-ле хевирлерин ажыглап билири:

Дыңнаары болгаш номчууру:

- бижимел болгаш аас медээниң утказын шын билип алыры (чугааның утказы, сөзүглелдин темазы, кол утказы; кол болгаш немелде медээ);
- аңгы-аңгы стильдерниң болгаш жанрларның сөзүглелдерин номчулганың янзы-бүрү хевирлеринге (сөзүглелден херек информацияны дилеп-тып номчууру, чүгүртү азы улук-каралап номчууру, таныжып номчууру, шинчилел-сайгарылгалыг номчууру) таарыштыр ажыглап билири;
- аңгы-аңгы стильдерниң болгаш жанрларның сөзүглелдерин шын дыңнап билири; дыңнаарының янзы-бүрү хевирлерин (бир кижиниң тайылбыр чугаазындан болгаш аудио-, видеотехникадан сөзүглелдин кайы-бир кезээн шилип алгаш дыңнаары, сөзүглелдин кыска утказы-биле таныжары болгаш ону тодазы-биле дыңнаары) ажыглап билири;
- информация ап болур чүүлдерден, ооң иштинде өөредиглиг компакт-дискилерден, Интернет четкизинден; янзы-бүрү словарьлардан тайылбыр номнардан (справочниктер) болгаш электроннуг шыгжамырлардан медээлерни тып билири;
- бердинген темага материалдарны тып, системажыдып билири; херек медээлерни боду тып билири; медээлерни чаартып азы ол-ла хевээр дамчыдып билири;
- сөзүглелдерниң утка, стилистика талазы-биле онзагайларын болгаш ажыглан аргаларының аайы-биле дүүштүрүп болгаш деңнеп билири;

Чугаалаары болгаш бижиири:

- кылыр дээн ажил-херээниң сорулгаларын (хууда болгаш эштери-биле) тодазы-биле билип, кандыг-даа ажилды чурум аайы-биле кылып, чедип алган түңнелдерин үнелеп, аас болгаш бижимел чугаага илередип билири;

- дыңнаан азы номчаан сөзүглелиниң утказын даалга езугаар дамчыдып (планны тургузуп, утказын чугаалап, допчулай бижип, үнелел берип) шыдаары;
- сөзүглелдиң утказын, кымга хамаарыштырганын, чугааның байдалын барымдаалавышаан, аңгы-аңгы хевирлерге болгаш жанрларга тургузуп шыдаары;
- аас болгаш бижимел чугаага бодунуң бодалын хостуг илередири, сөзүглелдиң тургузуунуң негелделерин сагыыры (бодалының ужур-уткалыын, дес-дараалашкаан, харылзаалыын, темага дүүшкээн дээш о.ө.); номчаан, дыңнаан, көргөн чүүлдеринге бодунуң хамаарылгазын шын илередири;
- монологтуң янзы-бүрү хевирлерин (тоожуушкун, чурумал, угаап бодааныышкын болгаш оларны холуй); диалогтуң янзы-бүрү хевирлерин: (хүндүлел аянын илередир диалог (этикетный диалог), айтырыг-харыы (диалог-расспрос), чугаалажып орап кижизин чугаа чорударынче кыйгылары (диалог-побуждение), өске кижибиле бодал солчуру (диалог-обмен мнениями) дээш о.ө.) ажыглап билири;
- амгы тыва литературлуг дылда шын адалганың, лексиканың, грамматиканың кол нормаларын, стиль нормаларын херек кырында ажыглап билири; бижимел чугаага шын бижилгениң, пунктуацияның кол дүрүмнерин сагыыры;
- чугаа этикединиң нормаларын хажытпайн, чугаага киржип шыдаары; чугаа үезинде арын-шырайын болгаш шимчээшкннерин эптиг болгаш шын алдынары;
- хүн бүрүде өөренип азы ажыл кылып турар үезинде бодунуң чугаазын хайгаарап билири; чугааның утказының болгаш шын ажыглалының аайы-биле бодунуң дылын үнелеп билири; дылында грамматиктиг болгаш чугаа частырыгларын тып болгаш эдип билири; бодунуң тургусканы сөзүглелин хоюглап азы эдип, өскерттип, делгередиб билири;
- бодунуң үжилериниң мурнунга улуг эвес дыңнадыг, илеткелди кылып, рефераттың утказын дамчыдып билири; маргылдаалыг, чидиг айтырыгларны бадыткалдарга даянмышшаан, шиитпирлеп билири;

2) алган билиглерин, мергежилдерин, чаңчылдарын хүн бүрүде амыдыралга ажыглап билири; төрөөн дылды өске эртемнерге билиг чедип алырының кол чепсээ кылдыр шын ажыглаары; ону өске-даа эртемнерде (даштыкы дыл, орус дыл болгаш чогаал дээш о.ө) дылдың аргаларын сайгарарына ажыглап билири;

3) долгандыр турар улус-биле харылзажып, кандыг-бир ажылды кылып тура, маргылдаалыг, чидиг айтырыглар шиитпирлээрде, эптиг чугаалажып, харылзажып билири; амыдыралчы болгаш ажыл-агыйжы чугаа үезинде чугаа культуразының негелделерин сагыыры.

Предметтиг түннелдер:

- Дылдың хүлээлгелериниң дугайында, тыва дыл – Россия Федерациясында Тыва Республиканың үндезин чурттакчылары тыва чоннуң төрөөн дылы база күрүне дылдарының бирээзи дээрзин, төрөөн дыл болгаш чоннуң культуразының сырый харылзаалыг болурун, төрөөн дылдың кижги бүрүзүнүң болгаш ниитилелдин амыдыралынга ужур-дузазын билири;
 - тыва дылдың гуманитарлыг эртемнер аразында болгаш ниити өөредилгеде туружун болгаш ужур-дузазын билири;
 - төрөөн дылдың эртем талазы-биле үндезиннерин; оларның чадаларының болгаш билиглериниң аразында харылзааларын шиңгээдип алыры;
 - дыл эртемниң кол баазалыг билиглерин болгаш ооң кезектерин шиңгээдири: дыл болгаш чугаа, харылзажыр чугаа, бижимел болгаш аас чугаа, монолог, диалог болгаш оларның хевирлери; чугааның байдалы; чугаа (чугаалажыры), эртем, публицистика, албан-херек, чечен чогаал стильдери болгаш оларның жанрлары, дылы; чугааның утка-хүлээлгелериниң аайы-биле хевирлери (тоожуушкун, чурумал, угаап боданыышкын); сөзүглел, сөзүглелдин хевирлери; дылдың кол-кол кезектери, оларның демдектери болгаш чугаага ажыглалының онзагайларын шиңгээдип алыры;
- тыва дылдың лексика болгаш фразеологиязының кол стилистиктиг курлавырларын, тыва литературлуг дылдың нормаларын (шын адалганың, грамматиктиг, орфографтыг, пунктуастыг), чугаа этикединиң дүрүмнерин шиңгээдири болгаш оларны херек кырында амыдыралга аас болгаш бижимел чугаага ажыглаары;
- дылдың кол кезектерин, дылдың грамматиктиг категорияларын танып билири болгаш сайгарары, чугаага шын ажыглаары;
- сөстүң янзы-бүрү сайгарылгаларын (фонетиктиг, лексиктиг, морфемниг, морфологтуг), сөс каттыжыышкынының болгаш домактың синтаксистиг сайгарылгазын шын кылып, сөзүглелдин тургузуунуң болгаш кол демдектериниң аайы-биле, дылдың кандыг хүлээлгелерин күүседип чоруурунуң болгаш уран аргаларны ажыглаанының аайы-биле сайгарары;
- лексиктиг болгаш грамматиктиг синонимнерни ажыглаанындан кижиниң чугаазының чечен-мерген, а чечен чогаал дылының каас-чараш, байлак болу бээр аргаларын билири болгаш чугаазынга шын ажыглаары;
- төрөөн дылдың эстетиктиг хүлээлгелерин медресеп билири, чечен чогаалдың дылын сайгарып тура, чугааның эстетиктиг талазын үнелеп билири

Кол шиңгээдип алыр билиглери

Чугаа болгаш чугаалажып харылзажыры.

1. Чугаа болгаш чугаалажып харылзажыры. Чугааның байдалы (чугааның сорулгазы, кандыг байдалда, кайда болуп турары, чугаалажып турар кижизиниң хар-назын, эрге-дужаалы дээш о.ө). Аас болгаш бижимел чугаа. Диалог болгаш монолог. Монологтуң хевирлери (тоожуушкун, чурумал, угаап боданыышкын); монологтуң аңгы-аңгы хевирлерин холуй ажыглаары). Диалог, диалогтуң хевирлери (хүндүлел аянын илередир диалог, айтырыг-харыы, чугаалажып орар кижизин чугаа чорударынче кыйгырары, өске кижибиле бодал солчуру дээш о.ө.).

2. Аас болгаш бижимел чугааның онзагай талаларын медресеп билири; диалог болгаш монологтуң аңгы-аңгы хевирлерин ажыглаары; чугаа нормаларын сагыыры.

Чугаа чорудулгазы.

Чугааның ажил-чорудулга болуру. Чугаа чорудулгазының хевирлери: номчууру, дыңнаары, чугаалаары болгаш бижири. Номчуурунуң, дыңнаарының, чугаалажырының болгаш бижирииниң культуразы.

Чугаа чорудулгазының кол хевирлерин аңгылаары. Сөзүглелде чугула болгаш немелде(чугула эвес) медээни дыңнап болгаш номчуп тура, шын билип алыры. Номчаан болгаш дыңнаан сөзүглелиниң утказын кыска азы долу кылдыр дамчыдары. Номчулганың аңгы-аңгы хевирлерин аңгылаары (сөзүглелден херек информацияны дилеп-тып номчууру, чүгүртү азы улуг-каралап номчууру, шинчилел-сайгарылгалыг номчууру, өөредилге ному болгаш өске-даа бижимел материалдарны ажыглаары. Дыңнаан азы номчаан сөзүглелиниң утказын (кысказы-биле азы долузу-биле) дамчыдары.

Чугаа чорудулгазының сорулгазының, байдалының болгаш кайда болуп турарының аайы-биле аас болгаш бижимел монологту, аас-биле диалогту тургузары. Бир темага хамаарыштыр материалдарны шилип болгаш чаңгыс аайлаары; справочниктерден, немелде литературалардан чугула медээлерни тып, сайгарары болгаш эде тургузары.

3 кезээ. Сөзүглел

1. Сөзүглел дугайында билиг, сөзүглелдиң кол демдектери (кезектериниң тема болгаш тургузуг талазы-биле чаңгыс аай болуру; кезектерниң грамматика талазы-биле харылзаалы (дес-дараалашкак, чергелешкек), утка талазы-биле чаңгыс аай болуру, төнген уткалыы). Сөзүглелдиң темазын, кол утказын тодарадып тургузары.

Сөзүглелдиң тургузуу, планы. Абзацтың сөзүглелдиң кезектеринге чардынар аргазы болуру. Сөзүглелдиң микротемазы (кыска темаларга чардынганы), кезектериниң болгаш ооң иштинде домактарның харылзашкаа.

Сөзүглелдин утказын дамчыдар хевирлери: планын тургузары, допчулай бижири, аннотация.

Сөзүглелдин темазын, утказын, тургузуун, утка болгаш хүлээлгезиниң аайы-биле янзызын тодарадыры. Сөзүглелдин планын тургузары. Сөзүглелдин утказының, домактарның харылзажыр аргаларының аайы-биле уткалыг кезектерин тодарадып тургузары. Сөзүглелдин дылының онзагайын сайгарары. Аңгы-аңгы хевирлер, стильдер, жанрлар аайы-биле сөзүглелдерни тургузары. Сөзүглел тургузарының негелделерин сагыыры (логиктиг болуп турары, дес-дараалашкаа, чергелешкээ, харылзаалы, темага дүүшкээ дээш о.ө.).

Кирилде тема (1 шаг)

1. Дылдар дугайында ниити билиг. Төрел дылдар. Өгбе дыл.
2. Делегейде чеже хире кижичурттап турарын; өлүг болгаш дириг, төрел болгаш өгбе дылдар дугайында; тыва чоннуң төрөөн дылы - ооң сагыш-сеткил өнчүзү, төөгүзүн, амыдыралын дамчыткан кол байлаа болурун билири. «Тыва дыл» эртеминиң ужур-дузазын билири.

5 класска өөрөнгөн чүүлдерни катаптаары (6 шаг)

Чугаа сайзырадылгазы (1 шаг)

Синтаксис болгаш пунктуациядан. Сөс каттыжыыш-кыннары. Сөс каттыжыышкыннарында сөстөрнүң холбаалары. Медээ, айтырыг, кыйгырыг, алгы домактары. Домактар соонга бижик демдектери. Бөдүүн домактарның чугула болгаш ийиги черге кежигүннери.

Лексикадан. Сөстүң хөй утказы. Сөстүң дорт болгаш доора уткалары. Табу болгаш эвфемизмнер. Фразеологизмнер.

Фонетика болгаш орфографиядан. Ажык болгаш ажык эвес үннер. Сөс эгезинге *т-д, н-б* деп ажык эвес үннерни шын бижири.

Морфологиядан. Чүве аттарының өскерлири. Демдек адының чадалары. Сан аттарының бөлүктери.

5 класска чедип алган кол-кол мергежилдерин болгаш чаңчылдарын сагыыры.

Чугаа сайзырадылгазы: Бөдүүн болгаш нарын план дугайында. «Күс» деп темага чогаадыг-чурумалды бижиирде, кыска планны уруглар боттары тургузары болгаш ук теманы ажыдары.

Лексика болгаш чугаа культуразы (12 шаг) Чугаа сайзырадылгазы (1 шаг)

1. Тыва дылдың лексиказын тывылган угунуң аайы-биле бөлүктээри. Ниити түрк лексика. Өске дылдардан сөстөрни үлегерлеп алыры. Моол, орус дылдардан болгаш оларны дамчыштыр келген үлегерлээшкннер.

Тыва дылдың лексиказының ажыглалының аайы-биле бөлүктери. Ниити ажыглалдың сөстери. Кызыгаарлыг ажыглалдың сөстери: мергежил сөстери, диалектизмнер. Терминнер. Ховар ажыглалдың сөстери: эргижирээн сөстөр (историзмнер, архаизмнер), неологизмнер.

Хуу аттар дугайында билиг, оларның янзылары. Топонимнер. Кижилерниң хуу аттары (антропонимнер). Этнонимнер. Зоонимнер.

Фразеология дугайында билиг. Фразеологизмнерниң (быжыг сөс каттыжышкыннарының) демдектери болгаш утказы. Быжыг сөс каттыжышкыны синонимнер. Фразеологтуг словарьлар.

2. Мергежил сөстөрүн, диалектизмнерни, терминнерни кандыг байдалга, кажан хереглээрин тодарадыры болгаш оларны чугаага чөп ажыглаары. Сөзүглелдерде эргижирээн сөстөрүн (историзмнер, архаизмнер), чаа сөстөрүн тып, оларны чугаага шын хереглээри. Сөзүглелдерден быжыг сөс каттыжышкыннарын тып, оларны чугаага шын ажыглаары. Өөреникчилерниң чугаазында диалектизмнерни чайладыры.

3. Чугаа сайзырадылгазы: Улуг улустан алганы медээлерге, төрөл-бөлүүнүң дугайында сактышкыннарга даянып, ук темага хамаарышкан тыва чечен чогаалдан чижектерни (үзүндүлөрүн) ажыглап, угаап боданышкын янзылыг сөзүглелди азы «Мээң ук-төөгүм дугайында» деп кыска төлевилел тургузары.

Морфология (25 шак) Чугаа сайзырадылгазы (7 шак)

Кылыг сөзү

1. Кылыг сөзүнүң ниити утказы, морфологтуг демдектери, синтаксистиг ролю. Кылыг сөстөрүнүң уткалыг бөлүктери (кижиниң, дириг амытаннарның кылдыныгларын илередир кылыг сөстери, бойдустуң болуушкуннарын болгаш кандыг-бир демдектиң илерээрин дамчыдар кылыг сөстери).

Кылыг сөзүнүң тургузуу. Бөдүүн, нарын, каттышкан кылыг сөстери. Нарын кылыг сөстөрүнүң тургустунары болгаш оларның шын бижилгези. Кылыг сөзүнүң болур, болбас хевирлери.

Кылыг сөзүнүң немелде утка илередир хевирлери: залог (эгидиишкин, болдуруушкун, болчуушкун), вид (дагыннаан, болбастаар, ритмиктиг болгаш доозулган) хевирлери. Доозулган видтиң кожумааның шын бижилгези. Причастиелерниң ниити утказы, домакка тодарадылга болуру. Эрткен үениң, келир үениң причастиелери.

Деепричастиелерниң морфологтуг болгаш синтаксистиг ролю. Каттышкак, кожаланчак, эрткен, үдекчи, болбас, кызыгаарлаар деепричастиелер.

Причастиелиг болгаш деепричастиелиг бөлүглелдер, оларга бижик демдектери.

Наклонение, ооң хевирлери (болуушкун, дужаал, даар, чөпшээрел). Болуушкун наклонениезиниң үелери (эрткен үелер: шагда эрткен, чоокта эрткен; амгы үелер: тодаргай болгаш тодаргай эвес; келир үе). Кылыг сөстөриниң синтаксистиг хүлээлгези.

2. Болбас хевирде кылыг сөстөриниң шын бижилгезин, оларның ударениезин сагыыры. Болуушкун наклонениезиниң үе хевиринде кылыг сөстөрүн чугаага шын ажыглаары.

Причастиелерни чүвөлөрниң демдээн, кылдыныгының байдалын көргүзөрдө, ажыглаары. Деепричастиелерниң составтыг кылыг сөзүнүң кезээ бооп турарыбиле домакка кезигүн бооп турарын аңгылаары. Домакка деепричастиелиг бөлүглелдерни аялга (үн аянының) аргазы-биле тускайлаары.

3. Чугаа сайзырадылгасы: Эртем стилиниң дугайында кыска тайылбыр кылыры. Эртем стилинде бижиттинген сөзүглелдер-биле ажылдаары. (1 шак). «Кылыг сөзүнүң немелде утка илередир хевирлери чүгө ажыктыгыл?» деп темага угаап боданыышкынныг чогаадыг бижири. (2 шак)

Наречие

Наречие – тускай чугаа кезээ. Ооң ниити утказы. Наречиелерниң тургустунары болгаш оларны шын бижири. Наречиелерниң бөлүктөрү: үениң, туруштуң, сорулганың, чылдагаанның, кылдыныг аргазының, хемчегниң; оларның синтаксистиг хүлээлгези. Наречиелерни өске чугаа кезектеринден ылгап алыры. Оларны чугаага шын ажыглаары.

Наречие ни өске чугаа кезектеринден (ылаңгыя чүве аттарындан, демдек аттарындан, сан аттарындан, кылыг сөзүнүң причастие, деепричастие хевирлеринден) ылгаары. Наречиелерни шын бижири болгаш чугаага шын ажыглаары. Наречиелер-биле домактарга кылдыныгының янзы-бүрү байдалын илередири. Синоним болгаш антоним наречиелерни чугаага ажыглаары.

Чугаа сайзырадылгасы: Шынзылга болгаш бүзүредиг, оларны бижириниң негелделери. (1 шак). Наречиелерни домакка шын ажыглап, «Кадыкшылын канчаар быжыглаарыл?» деп темага угаап боданыышкынныг чогаадыг бижири. (1 шак)

Ат орну

Ат орну – тускай чугаа кезээ. Ооң ниити утказы, морфологтуг демдектери, синтаксистиг ролю. Ат орнунуң бөлүктөрү: арынның, айтырыгының, тодарадылганың, тодаргай эвес ат оруннары. Тодаргай эвес ат оруннарын шын бижири. Ат оруннарының синтаксистиг хүлээлгези.

Ат оруннарын падежтерге өскертири болгаш оларны чугаага шын ажыглаары. *Силер, болар* деп ат оруннарын хүндүлел уткалыг ажыглап билири.

Чугаа сайзырадылгазы: Дириг амытаннарның чурумалы кирген сөзүглелдер-биле ажилдаары, сөзүглел тургузары. (2 ш)

Чугаа чорудулгазы (4 шак). Чугаа сайзырадылгазы (2 шак)

Чугааның ажил-чорудулга болуру. Номчууру, дыңнаары, чугаалаары болгаш бижиириниң культуразы.

Чугаа стильдериниң дугайында ниити билиг. Чугаалажыр, эртем болгаш чечен чогаал стильдериниң ниити тайылбыры: чугула демдектери, чугааның сорулгазынга дүүштүр ажыглааны.

Номчулганың аңгы-аңгы хевирлерин билири (дилээр, көөр, таныжар, шиңгээдир), өөредилге ному болгаш өске-даа бижимел барымдааларны ажыглаар аргаларны билер. Дыңнаарының аңгы-аңгы хевирлерин билер (шилилгелиг, таныжылгалыг, чүве бүрүзүн). Дыңнаан азы номчаан сөзүглелиниң утказын (кысказы-биле, долузу-биле шилилгелиг) дамчыдары.

Чугаа сайзырадылгазы: Ажил-херек стилиниң дугайында тайылбыр: ооң сорулгазы, ажыглалы, дылы. Билдириишкин. Хол үжүү. (1 шак). Номчаан номнарының азы көргөн кинофильмнериниң дугайында кыска тайылбыр (аннотация) кылыры. (1 шак)

6 класска чыл дургузунда өөрөнгөн чүүлдеринге катаптаашкын (4 шак)

Чугаа сайзырадылгазы. Чогаадыкчы ажил (кыска төлевилел азы өөрөнгөн темаларынга хамаарышкан кыска шинчилел) (1 ш)

6-гы класстың тыва дыл эртемин өөрөнгениниң түңнелинде уругларның шиңгээдип алган турар билиглери:

- Сөс чогаадылгазынын сайгарылгазын кылыр. Ийи чугула кезигуннуг домактарнын синтаксистиг сайгарылгазын кылыр.
- Диалект сөстөрни, эргижирээн сөстөрни, неологизминерни ылгап билер.
- 1-6 класстарга оорөнгөн чугаа кезектерин тывар болгаш оларнын грамматиктиг демдектерин тодарадып билер.
- Чүве аттарының, демдек, сан аттарының утказын, морфологтуг демдектерин, Синтаксистиг ролун тодарадып билер;
- Орфограйдан болгаш орфоэпиядан. Нарын сөстөрни шын адаар болгаш бижиир.
- Хураангай сөстөрни шын адаар болгаш бижиир, оларнын кожумактарын шын тургузар.
- Артынчыларны ангылап азы дефистеп бижиир., алгы сөстөрүн билер.
- Пункуациядан. Деепричастиелиг болуглелдерни бижик демдектери-биле ангылаар.
- Домакка удурланыштырар болгаш чагырыштырар эвилелдер мургунуга биче сек салыр.

Неделяда шагы – 2 шак

1 чылда шупту – 68 шак.

Грамматика материалы өөредиринге - 40 шак,

Онаалгалыг хыналда ажилдар, диктантылар бижииринге- 8шак,

Чугаа сайзырадылгазынга- 8 шак

№	Кичээлдің темазы	шаг ы	хуусаазы	
			план	факт
1	Кирилде кичээл Төрел дылдар. Өгбе дыл.	1	04.09	
2	5-ки класска дыл эртеминге өөрөнгенин катаптаары. Лексика болгаш сөс чогаадылгазы.	1	05.09	
3	Фонетика болгаш орфография..	1	11.09	
4	Сөс тургузуу болгаш сөс чогаадылгазы.	1	12.09	
5	Морфология болгаш синтаксис. Грамматиктиг сайгарылгалар	1	18.09	
6	Хыналда диктант «Аалымга ажык-дузам»	1	19.09	
7	Частырыглар-биле ажил.	1	25.09	
8	Тыва дылдын лексиказын тывылган угунуң аайы-биле бөлүктээри. Ниити түрк лексика	1	26.09	
9	Өске дылдардан үлегерлеп алышкын. Моол дылдан үлегерлээшकिनер	1	02.10	
10	Төвүт дылдан болгаш кыдат дылдан үлегерлээшकिनер	1	03.10	
11	Орус дылдан болгаш орус дылды дамчыштыр үлегерлеттинген сөстөр. Эрги орус үлегерлээшкин	1	09.10	
12	Чаа орус үлегереп алышкыннар, амгы үеде орус дыл дамчыштыр үлегерлээшकिनер	1	10.10	
13	Хыналда ажил	1	16.10	
14	ЧС Чогаадыг «Төрөөн дылым-ыдык эртинем»	1	17.10	
15	Тыва дылдын лексиказынын ажыглалының аайы-биле бөлүктери. Ниити ажыглалдың сөстери	1	23.10	
16	Кызыгаарлыг ажыглалдың сөстери. Профессионализмнер. Мергежил сөстери	1	24.10	
17	Диалектизмнер.	1	06.11	
18	Ховар ажыглалдың сөстери. Эргижирөөн сөстөр	1	07.11	
19	Неологизмнер	1	13.11	

20	Тыва дылдын лексиказынын ажыглалының аайы-биле бөлүктээринге катаптаашкын. Лексиктиг сайгарылга кылырының чуруму	1	14.11	
21	Хуу аттар. Топонимнер. Гидронимнер	1	20.11	
22	Кижилерниң хуу аттары. Антропонимнер		21.11	
23	Этнонимнер	1	27.11	
24	Зоонимнер	1	28.11	
25	Амыдыралга хуу аттарның ажыглалы	1	04.12	
26	Чугаа сайзырадылгазы Эдертиг “Өг-Чазаар”	1	05.12	
27	Морфология. Кылыг сөзүнүң утказы болгаш грамматиктиг демдектери	1	11.12	
28	Кылыг сөзүнүң тургузуу. Бөдүүн, нарын каттышкан кылыг сөстери. Нарын кылыг сөстериңиң тургустунары болгаш оларның шын бижилгези	1	12.12	
29	Кылыг сөзүнүң болур болгаш болбас хевирлери	1	18.12	
30	Кижиниң болгаш дириг амытаннарның кылдыныгларын илередир кылыг сөстери	1	19.12	
31	Бойдустуң болуушкуннарын болгаш кандыг-бир демдектиң илерээрин дамчыдар кылыг сөстери	1	25.12	
32	Чугаа сайзырадылгазы Чогаадыг “Бойдустуң аялгалары”	1	26.12	
33	Кылыг сөзүнүң немелде утка илередир хевирлери	1	09.01	
34	Кылыг сөзүнүң залогтары	1	15.01	
35	Кылыг сөзүнүң видтери	1	16.01	
36	Хыналда диктант “Мөңгүн-Тайга”	1	22.01	
37	Частырыглар-биле ажыл	1	23.01	
38	Кылыг сөзүнүң деепричастие хевири	1	29.01	
39	Деепричастиелиг бөлүглелдер, оларга бижик демдектери	1	30.01	
40	Кылыг сөзүнүң причастиелири	1	05.02	
41	Причастиелиг бөлүглелдер, оларга бижик демдектери	1	06.02	
42	Кылыг сөзүнүң наклонениелери. Кылыг сөзүнүң болуушкун наклонениелери болгаш ооң үелери	1	12.02	
43	Болуушкун наклонениезиниң амгы үези	1	13.02	
44	Болуушкун наклонениезиниң эрткен үези	1	19.02	
45	Болуушкун наклонениезиниң келир үези	1	20.02	

46	Кылыг сөзүнүң дужаал наклонениези	1	26.02	
47	Кылыг сөзүнүң даар наклонениези	1	27.02	
48	Кылыг сөзүнүң чөпшээрел наклонениези	1	04.03	
49	Кылыг сөзүнүң кызыгаарлаар наклонениези	1	05.03	
50	Хыналда диктант “Мерген”	1	11.03	
51	Наречиениң утказы болгаш грамматиктиг демдектери	1	12.03	
52	Наречиениң бөлүктери	1	18.03	
53	Наречиелерниң тургустунары	1	19.03	
54	Наречиелерни өске чугаа кезектеринден ылгап алыры	1	01.04	
55	Наречиелерни шын бижиири, чугаага шын ажыглаары.	1	02.04	
56	Хыналда диктант “Демниг ажыл”	1	08.04	
57	Ат орнунун утказы, грамматиктиг демдектери. Ат орнунуң бөлүктери. Арынның ат оруннары	1	09.04	
58	Айтыргының ат оруннары. Айтылганын ат оруннары.	1	15.04	
59	Тодаргай ат оруннары.Тодаргай эвес ат оруннары.	1	16.04	
60	Ат оруннарын чугаага ажыглаары.Ат оруннарын катаптаары.	1	22.04	
61	Хыналда диктант “Монгуш Черзи”	1	23.04	
62	Синтаксис. Сөс катгыжышкыны	1	29.04	
63	Домак. Домактарның сорулгазының аайы-биле янзылары. Медээ, айтырыг, кыйгырыг домактары.	1	30.04	
64	Домактың чугула кежигүннери. Сөглекчи. Кол сөс биле сөглекчиниң аразынга тире	1	06.05	
65	Хыналда диктант “Кижиги – бойдустуң төлү”	1	07.05	
66	Частырыглар-биле ажыл	1	13.05	
67	Катаптаашкын	1	14.05	
68	Түңнел кичээл	1	20.05	